

Tizenhetedik évfolyam.

1903.

2. füzet.

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája

1903.

TARTALOM.

- Mártonffy Márton* (képpel). — Sz. K.-tól.
Czetz János magyar tábornoknak lapunk szerkesztőjéhez intézett legújabb levele.
Magyar nyelvészet — A sír szó örmény eredete. — Dr. Patrubány Lukácstól.
Az örmény egyház ügye a magyar parlamentben. — Dr. Bányai Elemértől.
A világ (Költemény örményül). — Patrubány Lukácstól.
A magyarországi örmények ethnographiája. — Tizennyolczadik közlemény. — Irta Szongott Kristóf.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Bartha Miklós az örményekről.
Tizezer koronás adomány.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

„Szamosújvári Közlöny.“
A nőnek legszebb erényei.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Az egyiptomi hagymatermés.
Szibéria kolonizációja.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Becsületrend egy asszonynak.
Örmények Perzsiában.

o o o

AZ „ARMENIA“ ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egész évre 8 korona, fél évre 4 korona, egyes szám ára 80 fillér.

MÁRTONFFY MÁRTON.

Nagy és igaz érdemet ünnepelt — mondja a „Magyar Salon“ — december 8-án az ország összes iparoktatási és kereskedői intézeteiben működő tanárság. Egy olyan férfiút, a kinek nagy és igaz érdemei vannak. E napon töltötte be ugyanis Mártonffy Márton országos iparoktatási főigazgató közszolgálatának harminczadik évfordulóját. Ezt az ünnepet annak a hasznos és nagybecsű tevékenységnek szentelte az ország minden részéből egybesereglett tanférfiak szeretete és elismerése, mely mindenkor a közoktatásnak volt szentelve.

Mártonffy Márton e napon sok ünnepeltetésben részesült, de neki ezt a napot ünneppé tette az a tudat, hogy hosszú működésének áldásos a gyümölcse és hogy éppen azok méltányolják őt szeretettel és becsüléssel, a kik vele együtt küzdenek a magyar kulturáért.

Egy darab kulturhistória az ő életének működése, melyet a következőkben közlünk:

Régi erdélyi örmény nemes családból származott. Született 1848 márczius 15-én Szilágy-Récsén, a volt Kraszna, most Szilágy megyében. A népiskolát Szamosújvárt tanulta; középiskolai tanulmányait Kolozsvárt a kegyesrendiek főgymnasiumában végezte. Tanárai voltak: Vass József kiváló író, Horváth, Somhegyi, Berecz Antal. Papi pályára lépett s mint szatmármegyei növendékpap a jezsuiták kollegiumában kiváló sikerrel végezte a bölcsészeti és teológiai tanulmányokat. Ezután elhagyván ezt a pályát, Budapesten az egyetemet látogatta. 1870—71-ben nevelősködött, 1872-ben a kassai állami főreáliskolához lett helyettes tanárrá kinevezve; 1873-ban Kassa városa szervezvéen a községi polgári fiú- és leányiskolát, ennél volt mint rendes tanár alkalmazva. 1875-ben már igazgatója lett az általa teremtett és csakhamar virágzásnak indult intézetnek. Ezen minőségben tizenhét és fél évet töltött és részt vett Kassa város minden kulturmozgalmában. Már 1873-ban szerkesztette a „Haladás” című lapot, majd a „Sárosmegyei Közlöny”-t, utóbb — éveken át — az „Abauj-Kassai Közlöny”-t. Tagja volt hosszú éveken a városi törvényhatósági és közigazgatási bizottságnak; részt vett a felsőmagyarországi muzeum megteremtésében s ennek mintaszerűsége az egész országra hatást gyakorolt. Az 1878. választások alkalmával a zilahi választók nagy többségének felkérésére képviselő-jelölt volt s az akkori politikai hullámzások között csak néhány szóval maradt kisebbségben. Hatást gyakorolt írással és szóval az egész felvidék kulturmozgalmaira. Czikkeit szívesen olvasták, szónoklatait örömmel hallgatták.

1874-ben nőül vette Klupáthy Antal volt 48-as törzstiszt, Guyon Richard tábornoki főnökének, utóbb Kassa város főmérnökének Mariska leányát; ennek testvérei: Klupáthy Antal kolozsvári egyetemi tanár és Klupáthy Jenő budapesti egyetemi magántanár. Boldog házasságából öt fia született, a kik közül három él s mindannyia mint kiváló jeles ifjú ismeretes.

1889-ben Csáky Albin miniszter és Berzeviczy államtitkár ismervén Mártonffy arravalóságát, a nagyfontosságú

temesmegyei tanügy vezetésére állította. Három évi tanfelügyelői munkássága korszakalkotóvá lett Temes megyében. Hogy Kassán mily becsben részesült s hogy mily veszteségnek tartotta a város az ő távozását, erről ékesen tanuskodik az a megleghangú átirat, melylyel a város nevében a tanács elbucszik tőle.

Temesben nehéz viszonyok közt vette át hivatalát. Német, szerb, román, sokác, bolgár stb. nyelven folyt megyeszerte a tanítás, csak magyarul nem. A tanítóság és papság között feszült viszony volt. A „Délmagyarországi Tanítóegylet“ vitte a főszerepet — saját ízlése szerint.

Mártonffy bizalmat keltett a tanügy vezetőiben, a tanítóságban. Alig pár hónap alatt szeretettel sorakoztak köréje. Megszűntek az ellentétek. Pap és tanító, egyház és iskola testvéri viszonyba léptek.

Dessewffy Sándor csanádi püspök, Molnár Viktor temesmegyei főispán, Telbisz Károly temesvári és Seemayer János verseczi polgármesterek erős kezekkel támogatták őt. Ennek köszönhető, hogy már az első évben elhatározta Temesvár, hogy iskoláiban a magyarnyelvű tanítást hozza be. Nagy és fontos esemény volt ez; mert Temesvár addig, mint a németiség: Schulverein egyik fészke volt kikiáltva. Ám tévesen! Csak ember kellett, a ki a jóakaratot jó irányba terelje. Nem is okozott az nehézséget Mártonffynak; mert az erélyes, fönkelt gondolkodású Telbisz polgármesterben, a városi derék polgárságban, jóra való igazgatókban és tanítóknak lelkes támogatásra talált. Úgy intézte — kiváló tapintattal — a dolgot, hogy mindig a háttérben maradt és a fölsorolt faktorokat toltta az első vonalba. Azért volt nagy jelentősége 1891-ben az említett város közgyűlési határozatainak, mert ez spontán a polgárság részéről származott s a tanítóság derekas munkásságának volt eredménye.

Csáky minisztert kellemesen lepte meg a dolog, akkor, midőn Brassó, Sopron, Pozsony még erősen tartotta derekát a németnyelvű iskolák mellett.

Temesvár hatása érezhetővé lett sok-sok helyen. Így lett magyarrá a verseczi eladdig németnyelvű iskola és még

igen sok német községben. A tanítók versenyezni kezdtek a magyar nyelv elsajátításában és tanításában.

A kik még a nyolczvanas évekből ismerik Temesvárt, ma 10—12 év után örömmel fogják tapasztalni, hogy lépten-nyomon hangzik ott a magyar szó.

A délvidéki magyarosodásnak kivánt Mártonffy szolgálatot tenni, a mikor Temesvárott egy állami tanítóképző intézet föllállítását sürgette.

Ebben is csakhamar czélt ért. Telbisz polgármester kieszközölte, hogy a város 100.000 korona hozzájárulást ajánlott föl. Temesmegye közönsége pedig 40.000 koronát, a hatvani Deutsch-családtól pedig 2 hold belsőséget és 2 holdnyi kertet eszközölt ki ajándékban.

A képezde csakhamar fölépült s ma díszje a városnak, tanügyi szempontból pedig bő forrása a délvidéki kultúra fejlődésének.

Sokáig emlékezetes marad az az ünnepség, a mikor Wlassics Gyula miniszter fölavatta az intézetet. Országos ünnepségszamba ment e nap s a miniszter örömmel győződött meg arról, hogy a vármegye, a város és az egész délvidék lelkesedik minden olyan intézményért, mely hivatva van a magyar nemzeti ügyet szolgálni. Lehettek és bizonyára voltak Wlassics miniszternek ez idő óta fényes sikerei, szép napjai; de a temesvári napok emléke nem veszhet ki soha az ő magyar lelkéből. Mártonffy is részt vett, mint a város vendége az ünnepségen s neki is bőven kijutott az elismerésből.

Időközben jóformán átszervezte a „Délmagyarországi Tanító-egylet“-et s az ő erős vezető szelleme kiváló hatást gyakorolt arra. Ezt méltányolta az ezer taggal bíró kiváló egyesület, a mikor őt dísztaggá választotta.

Tanfelügyelő korában átszervezte az addig magán kézben levő Wiesner-féle kereskedelmi iskolát; ebben eladdig németül tanítottak; magyar nyelvűvé tette s előkészítette az utat, hogy a város utóbb azt átvette s községi polgári iskolát szervezett mellé. Ma ezek az iskolák dicséretes színvonalon állanak.

Tanfelügyelősége alatt magában Temesvárott, 20 új osztályllyal bővült a népiskola.

Két új díszes épület hirdeti az ő munkásságának sikerét. A tanítói fizetések rendezettek; megalégedés, buzgalom, kollegialis bensőség keletkezett mindenütt.

Soha egy tanító, egy szülő sem ment hozzá, hogy jogos, méltányos kívánsága ne teljesült volna.

Ezért szerették őt fönn és lenn egyaránt. A temesgyei tanítóság ma is rajongással említi nevét.

Mikor hivatalát átvette Temesmegyében, 150 olyan egyén foglalkozott tanítással, a kiknek semmiféle képesítésük nem volt, még kevesebb képességük; ezeken kívül 200-on felül volt azoknak száma, a kik magyarul semmit sem tudtak. Három év alatt új élet kelt a kiégett kopáron. Ezek száma elapadt. Ma már közel 1000 tanító van Temesben, a kiknek nagy része tud is, akar is hivatásának élni.

Az ő inicziatívájára szervezte át Dessewffy püspök a temesvári Notre Dameok vezetése alatt levő nőtanítóképezdét.

Biztosa volt a szegedi kir. kath. képzőnek, melynek csak szellemi mizeriája volt nagyobb az anyaginál. Ez is átalakult s ma hasznos szolgálatot tesz a tanítóképzőnek. A lippai állami polgári és felső kereskedelmi iskola szép épülete ott a Maros partján messze hirdeti az ő itteni sikereit. Hát még az a sok iskolaépület, új osztály, új tanítói állás, fizetésrendezés stb. mind megannyi emléke Mártonffy ottani három éves működésének.

Ezeket az érdemeket méltányolta Csáky miniszter, a ki Berzeviczy ajánlatára Mártonffy berendelte a központba s rábizta az iparoktatásügy felügyeletét.

A felügyelet gyakorlását Mártonffy azzal kezdte meg, hogy új szervezetet készített s a régi, idegen minta után készültet lomtárba tétette. 1893-ban foglalta el új állását s akkor alig 300 tanoncz-iskola volt az országban. Ez a szám kilencz év alatt 450-re emelkedett. Sokasodott a kereskedő-tanoncz-iskolák száma is. Szervezve lettek a segédek továbbképző tanfolyamai s általában véve új képet nyert az egész iparoktatás.

Ma már iskolaszámba megy ez is, s minden ahhoz értő ember elismeri, hogy fontos kulturális tényezőül kell tekinteni az iparosztály iskoláit.

Wlassics miniszter áll itt az első helyen. Az 1902. évi budgettárgyalás alkalmából derekasan is lándsát tört mellette.

Átszervezte a női kereskedelmi tanfolyamokat és azokat erős kézzel irányítja.

Különös érdeme, hogy a rajzoktatást teszi az iparosképzés alapjára s e célból rajztanítók képzéséről gondoskodik.

Ilyen tanfolyamokat szervezett Budapesten a polgári tanítóképzővel, utóbb több ízben az állami felső-ipariskolával kapcsolatban; majd Pozsonyban, Temesvárt, Nagy-Szebenben, Kolozsvárt, Kassán. Ez idő alatt mintegy 250 tanítót képeztetett ki. Arra törekszik, hogy az iskolák színvonalát emelje.

Munkásságát a miniszterek és a király is több ízben méltányolták. 1894-ben kir. tanácsosi címet kapott, 1896-ban iparoktatási főigazgatóvá nevezetett ki, 1897-ben Ö Felsőge miniszteri tanácsosi címmel tüntette ki.

Előadója az országos ipari és kereskedelmi tanácsnak... és itt hasznos tevékenységet fejt ki. E mellett irodalmi működésre is tellett ideje.

Alig volt a multban napilap, mely ne hozott volna Mártonffytól szépirodalmi, politikai, tanrend-cikkeket. Munkatársa az „Armenia“-nak is. Tankönyvei országszerte el vannak terjedve. Már 1873-ban irt a középiskolák számára egy jóra való magyar nyelvtant, melyet Szarvas Gábor is dicsérettel tüntetett ki. A polgári iskolák és tanítóképzők részére irt alkotmánytana úttörő munka. Az elemi iskolák számára irt négykötetes magyar nyelvtana, — a német nyelvű iskolák részére irt ötkötetes hasonló tankönyve elismeréssel használtatik. Trajtlér Károlylyal együtt irt ötkötetes ipariskolai olvasókönyvet, melyet a tanonciskolákban használnak. Nyolcz év óta szerkeszti az „Iparosok Olvasótár“-át, mely általános elismerésben részesül...

1893. február 15-én a miniszteriumba hivatott s az iparos és kereskedelmi tanonciskolák országos felügyeletével bizatott meg. A miniszteriumban két éven át ellátta a tanítóképezdek és felső-kereskedelmi iskolák ügyeit.

Miniszteri biztosa volt a nagy-szombati, pozsonyi és kalocsai róm. kath. érseki képezdéknek. Hét éven át elnöke a kalocsai róm. kath. érseki polgári tanítóképző-intézetben tartott képesítő-bizottságnak.

1894-ben királyi tanácsosi címet nyert.

1896-ban a VII. fizetési osztályban a közoktatásügyi miniszter kinevezte iparoktatási főigazgatóvá (Ekkor szerveztetett a főigazgatói állás).

1898 májusban Ő Felsége a miniszteri osztálytanácsosi cízzel tüntette ki. 1900 júniusban a Király jelenlegi állásában a VI. fizetési osztályba léptette elő.

Mártonffy működését lapidáris képen domborítja ki az a fölírat, melyet az ország összes iparoktatási és kereskedői intézetekben működő tanárság intézett hozzá, abban a díszalbumban, melyet az ünnep napján neki átadtak.

E fölírat egy része így hangzik:

„A tisztelet és a hála, a ragaszkodás és szeretet jelképe gyanánt nyújtjuk át Nagyságodnak ezt az albumot, mely az ország összes iparoktatási és kereskedői intézeteiben működő kartársak aláírását foglalja magában, abból az alkalomból, hogy Nagyságod hasznos és áldásos közszolgálatának 30-ik évfordulójához eljutott.

Harmincz év a közszolgálatban már maga is érdem, hát még ha harmincz év ernyedetlen munkássága a népnevelés és közoktatás ügyének van szentelve?

És Nagyságodat mindig ott látjuk eme harmincz év alatt az első csatasorokban, erős kézzel küzdve a magyar népoktatás szent ügyének érdekében. Látjuk mint tanárt, mint igazgatót, mint szerkesztőt, mint író, mint tankönyvek szerzőjét; látjuk mint hinti el a magyarság magvát a Délvidék vegyes lakossága között; látjuk az ország különböző vidékein, mint a tanügy buzgó előharczosát; látjuk, mint az iparoktatás ügyének apostolát, ki rajongó odaadással karolja fel ezt az intézményt, hogy minél magasabb színvonalra emelje, kifejleszsze, fölvirágoztassa. A magyar népnevelés és népoktatás ügyének szentelt eme buzgó tevékenységeért birja Nagyságod mindnyájunk tiszteletét és háláját.

A ragaszkodás és szeretet érzetét Nagyságod iránt pedig nagyra növelte szívünkben az az odaadó lelkesedés, melylyel a mi szent hivatásunk ügyében mindenha sikra szállott; az az igaz, meleg érdeklődés és rokonszenv, melylyel működésünket mindig kísérte; az a szeretet, melylyel nagy és nehéz feladatunkban minket lépten-yomon támogatott.“

Mártonffy élete delén levő férfiú, telve munkaképességgel és munkakedvvel; telve szeretettel az ügy iránt, melyet szolgál, telve lelkesedéssel a magyar kultúra fejlesztése iránt. Abban a nézetben vagyunk mi is, mint egyik életrajzírója, hogy Mártonffy a jövő embere, még találkozunk vele („Magyar Salon“).

*

Nehéz, szinte úttörő és eredményben gazdag pályának harmincz éves évfordulóját ünnepelte ma (decz. 8) az ország és a főváros tanitósága és tanársága, karöltve az iskolaügy barátainak egész seregével . . .

Az ünneplő díszgyűlést, melyet az új városházán tartottak meg, Matlekovits Sándor volt államtitkár, mint elnök nyitotta meg. Küldöttség ment az ünnepeltért Thék Endre nagy-iparos vezetésével s mikor a közönség tapsai között megjelent Mártonffy, a Ganz-gyári daloskör elénekelte a Himnuszt. Erre Ágotai Lajos rendező-bizottsági elnök átnyújtotta a jubiléusnak a remek, szép albumot, a melyet Horti tanár tervezett s a melyben lendületes üdvözlőt írtak alá az ország összes iparoktató-intézeteinek tanárai. Wlasics Gyula kultuszminiszter nevében Morlin Emil osztálytanácsos üdvözölte Mártonffyt, kiemelvén érdemeit, a melyeknek rövid foglalatlja, hogy ma nincs község hazánkban, a mely iparoktató kötelezettségének meg nem felelne; továbbá, hogy szakképzett az iparoktató tanitói kar, a szakfelügyelet szervezve van és a kereskedelmi leányiskolák is virágznak. Ezután Bárczy István fővárosi iskolaügyi tanácsos a főváros részéről adta át jó kívánságait, kiemelve, hogy a fővárosnak szakirányba terelt mesterinasok tanítása is főképén Mártonffy műve. Még Ragány János Nagy-Várad város tanácsa részéről, Gelléri Mór az országos iparegyesület nevében, Nádas Kálmán az iparrajziskolai tanitók kurzusa

részéről, Péter János a kereskedelmi iskolai tanáregyesület nevében, Vajdaffy Ernő a kereskedelmi leányiskolák részéről, Szücs Izsó a nagy-váradi iskolák nevében, Szécsy Ákos Kolozsvár város tanácsa megbízásából és Keller Rikárd Baja város nevében üdvözölte az ünnepeltet. Mártonffy Márton meghatva válaszolt az üdvözlőknek. Nem térhetett ki — úgymond — az ünneplés elől, mert azt tartja, hogy nem is személyének szól, hanem az ügynek, melyet szolgál és a mely sok éven át a hamúpipőke szerepére volt kárhoztatva. Százezer ifjú és leány jár azokba az iskolákba, a melyeknek gondját viseli . . .

Délután kétszáz terítékű lakoma volt a Royal-szállóban, a melyen Matlekovits Sándor a királyra, Ágotay Lajos Mártonffyra, Gyulai Béla Matlekovitsra, Lád Károly Sztérynyi Józsefre, Hevesi József Bárczy Istvánra, Jeny József a vidéki városok és iskolák képviselőire, Ágh Géza dr., Horti Pál, Kovács Vincze az ünnepelt családjára és Walter Károly Mártonffyra köszöntötte poharát („Budapesti Napló“).

*

Mártonffy Márton még most is kegyelettel őrzi emlékét azon benyomásoknak, melyek gyermekkorában itt Szamosújvárt vésődtek fogékony lelkébe. „Quo imbuta recens servavit odorem testa diu.“ Mily szívesen emlékszik vissza azon felejthetlen napokra, midőn itt — örményül ministrált! Most is, ha végig megy Szamosújvár utczáin, majdnem minden házról és családról tud valami érdekest elmondani. A nyáron is járt e falak között két, neves fővárosi tanár társaságában. Akkor is megígérte, hogy — a mikor csak teheti — lejön közibénk. Jöjjön is; mert mi mindig szívesen fogadjuk. Az örmény megbecsül mindenkit, ki méltó a megbecsülésre. Hogyne becsülnök tehát azt, a maga erején kiemelkedett érdemes férfiút, ki megbecsülésre méltó számos tulajdonságain kívül még „vér is a mi vérünkéből.“

SZ. K.

CZETZ JÁNOS MAGYAR TÁBORNOKNAK LAPUNK
SZERKESZTŐJÉHEZ INTÉZETT LEGUJABB LEVELE.

Buenos-Aires, Deczember hó 23-án 1902.

T. cz. Szongott Kristóf úrnak Szamosújvárt.
Nagyon tisztelt kedves honfitárs és Barátom!

Karácson napján és az évforduló közelében szerettem volna Önt egy utolsó arcképpemmel meglepni; de állapotom annyira rosszabbodott, hogy nem határozhattam el magamat újból levétni. Fogadja tehát e sorokat jeléül annak, hogy bár nélkül is Ön mindig szívémben az elsők között foglal helyet, — minthogy az első volt honfitársaim közt, ki a történelmi hirt megpendité szerény nevének a nemzet előtti bemutatására. Most mintegy tíz éve, hogy az „Armenia“ egy Comintu városban készült arcképemet publikálta a rólam szóló cikkének kíséretében a Czetz család származásával (együtt).

Fogadja tehát örökre hálás köszönetemet; szándékszem is ezt a most megjelenő emlékeim (Kolozsvártt, a „Történelmi Lapok“-ban most megjelenő emlékeit érti, melyeket — ha hely lett volna az „Armenia“-ban — lapomban akarta megjelentetni. Szerk.) végső sorokban bemutatni.

Ha az egyeilen életben maradt szemem világa engedte volna, ezt a levelet hosszúra terjesztem. De most is alig látok: mivel (csak) másolom le e lapot; adja Isten, hogy Ön elérhesse és az írónak megbocsássa zavart sorait. Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanusított szívességét — mint örökséget — fogják tartani s az „Armenia“ füzeteit mint családi szentséget fogják tisztelni (én pedig nagybecsű leveleit és fölötte értékes arcképeit tartom meg drága ereklye gyanánt . . . azután valamelyik hazai muzeumnak hagyományozom. Szerk.).

Ez alkalommal az egyetlen magyar nyelv birtokosának, Lederer Gyulának el kellett távoznia egy néhány hónapra, folytatni az általa már egy pár év óta megkezdett, e nagy ország tájrajzi előkészületeit

és így nincs senki, a kinek diktálhatnak; miért kénytelen vagyok magam megpróbálkozni, ha képes leszek-e érzelmeimet papírra tenni s Önt egy fájdalmas olvasásra kényszeríteni.

Csak azt sajnálom, hogy oly rettentő messze vagyunk egymástól, hogy testi állapotom miatt nem javalltatott (?) annyi derék és szeretett barátomat hazánk szent földjén átkarolni és bucsút venni szülőföldemtől. — *Sic fata tulerunt.* Kérem Önt, legyen tehát tolmácsa szívből eredő igaz érzelmeimnek az egész, igaz magyar érzésű örmény világban és különösen a dicső örmény nők, a kiváló irónők s a fejlődő örmény fiatalság körében. Ragaszkodjanak teljes erővel a magyar hazához!

A magyarok Istene áldja Önt s egész családját legszebb adományaival. E kérést intézi a Mindenhatóhoz egy hónától a sors kemény keze által megfosztott honfiú s Önnek a síron túl is hálás barátja

Czetz János

48/49-iki honvéd-tábornok.

MAGYAR NYELVÉSZET.

(A sír szó örmény eredete).

A mult év decz. hó 29-én ülték meg Németország legrégibb egyetemén, Heidelbergben Herrmann Osthoff híres nyelvtudós, egyetemi ny. r. tanárságának 25 éves évfordulóját. Ez alkalommal adták át Osthoff tanítványai és barátai az évforduló emlékére írott tudományos dolgozataikat, melyek a Brugmann-Streitberg-féle „Indogermanische Forschungen“ 15. kötetét alkotják.

Ez ünnepi kötetnek nyolczadik értekezésében („Zur armenischen Wortforschung“ 54—60 old.) e sorok írója a többi közt a magyar sír „Grab“ jelentésű szót az örmény sirim (*szbuh*) ‘sír’ jelentésű szóból származtatja, mely szóban az -im örmény szóképző, v. ö. örm. us-im (*uszuh*) esz-es, az us (*usz*) „ész“ szóból. Az értekező az örmény sirim szót ugyanott ős-örmény \times ser (\times szt), birtokos-esetben siro (\times szbuh) alakra vezeti vissza, úgy hogy a magyar szó, mint a siro-k többes-számú alak mutatja, az örmény egyes számú birtokos-eset-alakjában vétegett

át, v. ö. Egyiptom latin egyes-számú tárgyeselet, az alanyeset Aegyptus, görög Aigüptosz. Az ös-örmény szó maga, mint szerző kifejti, az indogermán alap-nyelvben szótag kettőzéssel \times ki-kei-ro-m-nak hangzott, s azt a helyet jelentette szép költőiséggel „a hol nyugodni, pihenni szoktak“, v. ö. Bajza ismert szép költeményét „Nyugosznak ök a hős * fiak duló csaták után.“ Rokon a sir-i-m \times kkeirom, \times sseirom, \times ser alapszavával a görög $\kappa\epsilon\iota\mu\alpha\iota$ (kei-mái) fekszem, és szanszkrit sete ($\kappa\tau\iota\mu\iota$) ‘fekszik.’ A latin silere ‘nyugodni’ jelentésű szót is használják a holtakról Osthoff szerint („Etimologische Parerga“ 1 k. 67 l.).

Végül megjegyzem, hogy említett ünnepi értekezésemben még a következő örmény szavak indogermán eredetét tárgyaltam egészen új felfogás szerint: a) ásun ($\alpha\iota\sigma\upsilon\eta$) ‘ős’ = indogermán \times á-ki-ku-va-nt ‘termékeny’ (időszak); b) giser ($\gamma\iota\sigma\epsilon\rho$) ‘éjszaka’ \times veik-ker ‘naplemenet’ v. ö. görög $\omicron\iota\kappa\alpha\delta\epsilon$ oikáde, ó-ind vésmá ($\alpha\iota\kappa\alpha\delta\omega$) ‘ház, udvar, lakás’, visáti ‘leszáll, lenyugszik’; c) örmény soğhám ($\sigma\omicron\gamma\eta\alpha\mu$) ‘fényleni’ indogerm. \times kkolosz ‘melegség’; d) sámb ($\sigma\alpha\mu\beta$) ‘nádcaska’, = indog. kkémbhosz ‘pálczácska’; e) máz ($\mu\alpha\zeta$) ‘haj’ = idg. \times mozghosz ‘elágazás’, muz ($\mu\omicron\zeta$) ‘kinyomott’, = idg. \times muzgh ‘szétverni, szétzúzni’; f) chor ($\chi\omicron\rho$) ‘mély’ = idg. \times khorosz ‘hasított’, chár ($\chi\alpha\rho$) ‘széna’; chot ($\chi\omicron\tau$) ‘fü’ = idg. \times khotosz ‘levágott’; g) chávár ($\chi\alpha\upsilon\alpha\rho$) = idg. \times khovosz ‘befedett’, chu-czh ($\chi\eta\upsilon\zeta$) ‘szoba’, chev ($\chi\epsilon\upsilon$) ‘bolond’; h) chumb ($\chi\eta\mu\beta$) ‘csoport’ = idg. \times khumbhos; i) och ($\omicron\chi$) ‘harag’ = idg. \times szoekhosz; j) min ($\mu\iota\eta$) ‘egy’ = idg. \times ménosz ‘fenmaradó’; k) unim ($\alpha\upsilon\eta\mu$) ‘nekem van’ = idg. \times eunémi; l) oszin ($\omicron\sigma\eta$) = idg. \times pókenosz; m) sztev ($\sigma\eta\upsilon\tau$) ‘bőr’ = idg. sztébbhosz; n) sztor ($\sigma\eta\tau\omicron\rho$) = idg. \times sztórosz; o) bor ($\beta\omicron\rho$) ‘darázs’ = idg. \times bhószrosz; p) várem ($\upsilon\alpha\eta\mu$) ‘meggyújtani’ = idg. \times (á)vesz-ro ‘világítani’; q) burd ($\beta\upsilon\rho$) ‘gyapjú’

* A magyar hős szó is örmény eredetű = örm. khács ‘vitész, derék’, mint ezt már régebben kimutattam. (Sarachwiss. Abh. I. k. 17 l.). P. L.

= idg. \times hordhosz 'a mit levágnak'; r) gárun (*գարուն* 'tavasz' = idg. \times ghéront 'illatos (időszak)').

A fejtegetések fonalán a bándsár (*բանձսար*) 'fű' magyarázatára is visszatérek, melyet a párizsi Pánászter (*բանաստեղծ*) 3 k. 80 l. fejtegettem örmény nyelven. E fejtegetés szerint az örmény szó az örmény bánám (*բանամ*) = idg. \times hémáni-hoz tartozik és 'kinyilót' jelent; ugyancsak a cséncsem (*ճեմսեմ* 'ölök' magyarázatára is, melyet a Kuhn-féle Zeitschrift 37 k. 427 l. a görög *θεῖνος* (theinó) 'ölök'-kel egyeztettem.

E nézetet azóta Meillet párizsi tanár is magáévá tette „Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique“ („A klasszikus örmény nyelv összehasonlító nyelvtanának vázlatja“, Bécs, 1903. Mechitháristák) című jeles könyve 29. és 79. lapjain. A híres francia tudós szíves volt e könyvét már a múlt év szeptemberében nekem megküldeni, miért úgy neki, mint a bécsi mechithárista társulatnak, mint a mű kiadójának e helyen is leg-hálásabb köszönetemet nyilvánítom.

Budapest.

DR. PATRUBÁNY LUKÁCS
egyetemi m. tanár.

AZ ÖRMÉNY EGYHÁZ ÜGYE A MAGYAR PARLAMENTBEN.

— Az 1870 évi febr. 24-iki kultusz-vita. —

A magyarországi, főként pedig az erdélyi örmény szer-tartású egyházak ügye nem 1870-ben került először szóba a magyar parlamentben. Foglalkoztak vele 1868-ban, sőt ötletszerűleg felmerült egyházi kérdések alkalmával már ennek előtte is; de a tulajdonképeni érdeklődés az örmény egyházi viszonyok iránt, innen datátódik a magyar parlamentben.

Az 1870 évi febr. 24-iki országgyűlésen Simay Gergely, Szamosújvár szab. kir. város akkori követe hozta szóba az örmény egyházak dotációját, abból indulva ki, hogy nem mellőzhetők a dotációk kiutalásánál az örmény egyházak sem, ha az állam elfogadja és megvalósítani igyekszik az elvet, hogy a hazai egyházak — felekezeti

különbség nélkül — államsegélyben részesüljenek. A Simay Gergely által megindított vitában részt vettek Széll Kálmán (a képviselőház jegyzője), Gondai László, Szilágyi József, br. Eötvös József közoktatásügyi miniszter, Berzenczey László, Halász Boldizsár és Tisza Kálmán; az eredmény azonban elmaradt, mert a felszólalók azzal argumentáltak, hogy az indítvány rendjén nem volt részletezve, hogy a kért dotáczió minő célra fog fordíthatni és a tényleges örmény egyházi és népességi viszonyok minő állapotai alapján kéretik.

A vita kezdete a Nyári Pál általános érdekű módosítványával indult meg. Kautz Gyula referens az egyházi célokról szóló II. czimre megjegyzi, hogy a pénzügyi bizottság részéről megszavazandónak véli a miniszterium által indítványba hozott 290,000 forint dotácziót „jelen helyzetünket tekintve.“ Ebben a 290,000 frt dotáczióban benne van az összes felekezetek részére előirányzott államsegély. Az előterjesztés megtétele után Nyáry Pál hosszabb beszédben bírálta az indítványt s beszéde végén azon módosítványt ajánlotta, hogy a vallás- és közoktatási miniszterium költségvetésében, a rendes szükséglet II. czime alatt egyházi célokra előirányzott 290,000 frt a rendkívüli szükségletek közé soroztassék.

Br. Eötvös József miniszter a Nyári Pál beszédére adott válaszában a különböző felekezetek s az állam közti viszony két rendszerét említi meg, melyeknek egyike az, melyet az 1848-iki törvényhozás követett, kimondván, hogy gondoskodik minden felekezet szükségéről. A másik az amerikai rendszer, mely nem ismer vallásfelekezeteket az államban s ennél fogva hagyja, hogy minden felekezet önállóan gondoskodjék önmagáról. De ugyanekkor a létező viszonyok tekintetbe vételét ajánlja Eötvös a 290,000 forint államsegély javaslatba való hozását azzal indokolja, hogy amerikai rendszert követni hazánkban lehetetlenség a nép elmaradottsága miatt s meg kell adni az egyházak részére a előirányzott segélyt azért is, mert az egyes vallásfelekezetek hazánkban kulturmissziót végeznek a népnevelés és népoktatás szolgálataiban.

Az ezután kifejlődött vita a Nyári és Eötvös beszédeiben hangoztatott szempontokat hozta előtérbe s a Simay Gergely által indítványozott örmény egyházi célra megszavazandó 12,000 frt segélyt is ezen az alapon bírálta el. Egyelőre itt közöljük rövid kivonatban az elmondott beszédek tartalmát:

Simay Gergely előadja, hogy mindaddig, míg azon rendszer fenáll, hogy az egyházak az állampénztárból segélyeztessenek, lehetetlen kizárni ezen államsegélyből egy oly egyházat, mely a többi egyházakkal egyénjogúvá van téve. Ilyen egyház Erdélyben az örmény szertartású katolikus egyház. Az 1868 év végén alkotott és Ő Felsége által szentesített XLIII. t.-cz. 14. szakasza, mindazon törvényeket, melyek az erdélyi részekben az egyházi önkormányzat és vallásgyakorlat szabadságát és jogegyenlőségét biztosítják, nyílt szavakkal az erdélyi örmény szertartású katolikus egyházra is kiterjesztette. Egy ily törvény létezése mellett csodálkoznia kell, hogy az örmény egyház számára a pénzügyi-bizottság költségvetésében egy fillér sincs előirányozva, holott az említett egyház tagjai szintoly adófizető polgárok, mint a többiek. Beszédét ezután így végzi: „De többet mondok, kérkedés nélkül legyen mondva: épen ezek, az országnak legnehezebb napjaiban, úgy a multban, mint utóbb egészen napjainkig politikai rezignáció és anyagi áldozatok tekintetében mindig előljártak. Mindezeknél fogva bátor vagyok a következő módosítványt tenni ezen czim 5-ik rovatára, melyet a t. háznak ajánlok.“

Szél Kálmán jegyző (olvassa Simay Gergely módosítványát): „A vallás és közoktatási miniszterium költségvetésének egyházi célok szükségleteire vonatkozó 2. czim 5. rovatához igtatandó: 5. szám: Az erdélyi örmény szertartású katolika egyháznak 12.000 forint.“

Gonda Béla a költségvetés szóbanforgó tétele alkalmából azt kívánja, hogy a szakminiszterium ezután mutassa ki a ház előtt azon arányt, mely az illető hitfelekezetek népességi számához viszonyítva igazolhatná a kért segélyt. Mutassa ki továbbá a kath. egyház vallási

alapjának mennyiségéhez szabott arányosítást és végül azon arányt, mely a statisztikai kimutatás szerint az egyes hitfelekezetek, vallási és egyházi szükségletére nézve főforog. Utána a Simay Gergely által felvetett kérdés részletesebb és nem ily általánosságok között mozgó észrevételek alapján fejtegeti az örmény egyháznak adandó dotáczió-ügyét.

Szlávy József beszéde elején utal a Nyári Pál azon kijelentésére, hogy sikamlós térre jut az állam, midőn kezdi az egyházakat segíyezni. Az egyháznak adandó általános dotációt felekezetenkénti megosztva, azt találja ő is Gondával, hogy nem szolgálhatott alapul az illető egyházak hiveinek száma, s ha ezen számokat tekintjük és a hivek számát vesszük alapul, akkor az örmény egyháznak adandó 12.000 frt soknak mutatkozik. De van egy másik indok, melyet br. Eötvös emlegetett, t. i. az egyes hitfelekezetek papjai és egyházai által teljesített kultur misszio s ez esetben a hitfelekezetek netalán való csekély száma, már nem lehet mérvadó. Ilyen indokkal és az egyház mostoha pénzügyi viszonyainak tekintbe vételével igazolható lenne az örmény egyház segíyezése; de úgy látja, hogy a 12.000 frt, minden indoklás nélkül kéretik. Nincs megmondva, hogy mire és miért kell az összeg, ennél fogva a Simay Gergely indítványát nem fogadhatja el, habár készséggel elismeri, hogy a hazában lakó örmények mindig hazafiságban és áldozatkészségben tündököltek.

A br. Eötvös, Bábes Vincze és Mocsáry Lajos beszédei után, kik nem ebből a szempontból szóltak a vitához, Halász Boldizsár tett említést beszéde végén az örmény egyháznak adandó dotáczióról s röviden ajánlotta, hogy mellőzzék, úgy a Bábes Vincze, mint a Simay Gergely indítványát.

Berzenczey László a Simay indítványára azt mondja, hogy kénytelen logikai és következetességi szempontból helyeselni azt, mert ha egyik felekezetnek adunk, kötelességünk adni a másoknak is. Az örmény egyházra nézve megjegyzi, hogy az örmények, úgy Magyarországon, mint másutt, sohasem tartoztak azon népfajok közé, —

kik habár szeretik tradíciójukat fentartani, — mégis társulnak azon nemzetiségekkel, a kik azon társadalom ellen, melyben élnek, folytonosan konspirálnak. Pártolja és jónak tartja a Simay indítványát, habár úgy hiszi, hogy a 12,000 forintnak fele is elég lenne. A Bábes indítványát azonban nem tudja helyeselni s midőn ezt teszi, a Simayét ellenben elismeri, kijelenti, hogy az örményekkel egészen másképp áll a dolog. „Ezek követeléseinek jogosságát az 1848-iki törvények is elismerték és annak megtagadását méltánytalannak tartom, az örmények loyálisát mindnyájan ismerjük.“

Tisza Kálmán volt az utolsó felszólaló az örmény egyházi dotáció ügyében, kinek ide vonatkozó beszéde szóról szóra ez: „A mi a dolgot illeti, azon általános oknál nem szavazhatom meg sem az egyik, sem a másik összeget; és meg kell jegyeznem különösen arra, a mi itt az örményekre nézve elmondott; én nagyon tudom becsülni azon hazafiui szellemet, melyet el nem ismerni magyarországi és erdélyi örményeinkre nem lehet; de én legalább azt gondolom, hogy itt nem nemzetiségi dotációról, hanem hitfelekezeti dotációról van szó; én úgy tudom, hogy az örmény vallás nem különálló vallás, hanem az örmények római katolikusok és így, meggyőződésem szerint, külön szóba egyáltalában nem jöhetnek. (Helyeslés).“

Eddig tartott a vita, melynek folytatását képezte a Simay Gergely által elmondott azon második beszéd, melyben a kérdést részletesen ismertette, az ellenvetéseket bírálva s a Tisza Kálmán egyik téves állítását kicorrigálva, még a közoktatási költségvetés tárgyalása folyamán elmondott. Ez a beszéd akkoriban nagy hatást keltett s különösen Szamosújvárt és Erzsébetvároson jelentkezett sok bizalom és reménység az örmény egyházi ügyek kedvező fejlődése irányában. A vita további folyamának ismertetését és a Simay Gergely beszédét, következő cikkünkben adjuk elő, itt csak utalunk a tényre, hogy a magyar parlamentben ez volt az első beszéd, mely az örmény egyházak dotációját vetette fel s ilyen tisztán kifejtve és hazafias álláspontból megvilágítva azóta sem

került a kérdés még egyszer szőnyegre. Pedig alkalomadtán volt szó az újabb időkben is örmény egyházi ügyekről a parlamentben; de azok, kik ezt a kérdést koronként aktualissá tették, nagyrészt ismeretlenek voltak nemcsak az erdélyi, hanem a szamosújvári specialis egyházi viszonyokkal s így a jóakaraton kívül egyebet az ügy érdekében nem sokat tehettek.

DR. BÁNYAI ELEMÉR.

A VILÁG.

(KÖLTEMÉNY ÖRMÉNYÜL).

Աշխարհքը :

Կապրի՞նք աշխարհքի մէջ
Այսօր դեռ երջանիկ,
Բայց վաղը ինչ կուգայ,
Չենք գիտէր դեռ հիմպիկ :

Կրօնասմբ ամէն լաւ,
Երջանիկ ապագան,
Կը մակթենք, որ օրերը
Միշտ բախտաւոր ըլլան :

Դժբախտութեան մէջ ալ,
Կրօններ կը մասնք,
Հուսալով վերջապէս
Կապերէն ազատանք :

Դուկաս Բաղրտալանեան.

Áschárhkhé. *

Gábrinkh áeshárhkhi mecs
Ájszar ter jeresánig,
Pájezh vághé inesh guká,
Cshenk kider ter himbig.

Géhuszánk ámen lát,
Jeresánig ábákán,
Gé mághthenkh, var orjeré
Misd páchtávar éllán.

Têzspáchtutheán mecs ál
Géroglnjer gé ménánk,
Huszálav veresábesz,
Gáberen ázadánk.

Budapest. Patrubány Lukács.

* Élünk a világban ma még boldogul; de azt, hogy holnap mi jön, még most nem tudjuk. — Reméllünk minden jót, boldog jövődöt; könyörgünk, hogy a napok mindig szerencsések legyenek. — A szerencsétlenségben is elviselők maradunk; (mert) elvégre reméljük, hogy a kötelekektől fel fogunk szabadulni.

A MAGYARORSZÁGI ÖRMÉNYEK ETHNOGRAPHIÁJA.

IRTA: SZONGOTT KRISTÓF.
= TIZENNYOLCZADIK KÖZLEMÉNY. =

XXVII. Cikkely.

A hazai örmény házasság roppant kiadásait mérséklő, korlátozó és tiltó határozatok.

1. *Fejezet. Erzsébetváros hatósági határozataiból (1718 év).*

A)

Jegyváltás alkalmával ne tartsanak olyan pompás vendégségeket, mint ezelőtt volt szokásban; hanem menjen el ebédre¹⁾ a vőlegény a menyasszony házához; de se a vőlegény, se a menyasszony részéről ne hívjanak meg senkit. Zene ne legyen a háznál.

A menyasszony atyja siratót ne tartasson, mint ezelőtt szokásban volt; de azért a siratóestélyre leányokat hívhatnak, valamint jelen lehetnek a közeli rokonok is. A násznagy ne küldjön a siratóba senkit, a vőlegény pedig legfőlebb négy vagy hat ifjút, kik ott tánczolhatnak egy-két óráig, azonban ne vigyenek a menyasszonynak ajándékot, se a menyasszony ne adjon az ifjoknak virágcsokrokat.

Se a násznagnak, se a papoknak kendőt ne adjanak.

Menyekző napján a menyasszony apja, vagy az apahelyettes csak hat pár vendéget vihet a vőlegényhez lakomára; a násznagy felesével megy. A házhoz a vőlegény szülei hat párnál többet meg ne hívjanak. Kivételt képeznek az idegenek, a papok és a bíró; mert ezek ott lehetnek.

A menyasszony atyja házánál a menyekző napján ne legyen se zene, se vendégség.

Menyekző után való másodnap a vőlegény megvendégelheti azokat a legényeket, kik neki segítségére voltak; zene is lehet a háznál, csak idején menjen mindenki haza.

¹⁾ *szag namlina*: hácz udelu.

Eddig szokásban volt, hogy menyekző után a menyasszony apja a völegényt és menyasszonyt „házba vitte“¹⁾ és ezen alkalommal olyan vendégséget csapott, mely vete kedett a menyekzőkor adott asztallal; e költséges és haszontalan szokást ezennel megszüntetjük. Ültesse asztalához ezen ünnepély napján a völegényt, menyasszonyt, nős fiait és férjhez ment leányait; de mást senkit se hívjon meg, még legközelebbi rokonait sem. Ajándékot se a völegénynek, se a menyasszonynak ne adjanak.

Nem engedjük meg, hogy ezután menyekző alkalomával kalácsot vagy chádájéghot (bábakalács) süssenek; elégedjenek meg a kenyérrel és másnemű eledellekkel²⁾.

Ezelőtt szokásban volt, hogy a házassági szerződés (az az írás, melyben meg volt mondva, hogy mit kap a leány szüleitől) nyilvánosan felolvastatott menyekző napján ebéd alatt. E szokást eltiltjuk; készíthetnek ezután is írást, mit aláír a bíró és jegyző. A mit a menyasszony szülei kelengyeképen³⁾ adni akarnak, azt mind feljegyezhetik az írásba (ezüst serleget, kanalat, s. t. b.); szóval mindazt, a mit tehetségükhöz képest adhatnak. Mindaz, mit szüleitől kapott, a menyasszonyi ládában áll. (Eredeti örmény kéziratból).

B)

Erzsébetváros⁴⁾ egyházi főgondnoka, a bíró és a 12 esküdt öreg (tanácsos⁵⁾) 1718 január 3-án (örmény idő-

¹⁾ *Տո՛ւն կի խոթէլը*: dun gi chother.

²⁾ *Ըսկից բնունն արգիլած է, որ հարմաստանի ալ չուն խոթած եւ խաստեղ չի ածին, օգրթիլն հարցով եւ ոգիւր ցեղ կիբաղորտնեբով*: Ászkiez indán árkiládz e, or hársznészdzáni ál sád cháláds jév chádájégh eshi ánin; oktêvin háczov jév ozgá czhégh géragurnérov.

³⁾ *Պիթսայ*: birnáh.

⁴⁾ Midőn az örmények a Küköllő mellett Erzsébetvárosnak alapját megvetették, e város közvetlen közelében már megvolt Ebesfalva, melyben magyar és oláh jobbágyok laktak. Erzsébetváros az Oláhpatakon innen épült, míg a falu a patakon túl feküdt. De megvette Erzsébetváros örmény közönsége a városuk mellett fekvő Ebesfalvát, mint az Apaffy-féle kincstári birtokot, 1758-ban és azt az örmény városba olvasztotta; az egyesített két helység a város nevét kapta: Erzsébetvárosnak neveztetett; azonban némelyek még azután is használták, noha jogtalanul, az Ebesfalva nevet.

számítás szerint 1167-ben; $1167 + 551 = 1718$) a következő határozatokat hozták:

Mivel mi más idöket élünk, mint minöket öseink éltek, azért kénytelenek vagyunk némely nemzeti szokást elhagyni és a viszonyokhoz alkalmazkodni. Szamosújvár (Gérlá⁶⁾) tisztelt tanácsa közölte velünk (a változott viszonyokhoz alkalmazott) megállapodásait . . . és mi nemcsak elfogadjuk a szamosújvári határozatokat, hanem írásba is foglaljuk, hogy azok állandóan megmaradjanak; azokra pedig, kik e határozatok ellen cselekednének, 24 magyar frt büntetést szabunk.

„Ha az ifjú jegyet váltott, erről tegyen jelentést a papnak, hogy ez gondoskodjék a háromszori kihirdetésről, ki csak három vasárnap eltelte után áldhatja meg a jegyeseket. Ezen cselekményért fizet az elsőrendhez tartozó völegény a papnak két magyar forintot, a második rendbe sorozott 4- és az, ki a harmadik rendhez tartozik, 2 sustá-
kot⁷⁾. A menyasszony is, ha az első rendhez tartozik, fizet stolában 3 pénzt, a második és harmadik rendhez tartozó 2—2 sustá-
kot (szémák). A megáldás a templomban történt; a jegyések megbízottjai a templomon kívül vára-
koztak a papra; ez kint átvette az áldásdíjt és átadta a jeggyűrűket.

Az itt szóban levő kézirat hibásan nemcsak az „Ebesfalva“ nevezettel él, de söt falunak nevezi e csinos várost: „Zájsz kéréczhákh vászén hástádutheán kjughisz miéroh — Ezen határozatokat falunk számára hoztuk.“

⁵⁾ A mint a latinban a senex (öreg) szöböl képzett senator szolgál a „tanácsos“ kifejezésére, úgy az örmény is a dzér (ծիւր: öreg) szöböl alakított dzérkh-nek mondja a tanácsot.

⁶⁾ Annak az elpusztult falunak, mely Szamosújvártt, ott hol most az állami főgymnasium és az előtte levő szabad tér van, — terült el, nevérol az oláhság az 1700-ban épült várost Gérlá-nak nevezte el; apáink azonban városuknak örményül: Hájákhághákh (Հայաքաղաք), magyarul: Örmény-város, latinul: Armenopolis, németül: Armenierstadt nevet adtak. A Ferdinánd-féle diploma azonban e várost a mellette elterülő Martinuzzi-vár nevérol, Szamosújvár-nak nevezi; azóta (1838) e név alatt ismeretes.

⁷⁾ Susták: 6 krajezár.

Az esketésért fizet az elsőrendhez tartozó a papnak 6, a második rendhez tartozó 4 és a harmadik rendhez tartozó 2 magyar forintot. Azok az ifjak, a kik más helyről hoznak menyasszonyt, az említett összegek felét fizetik.

Egy keresztszentelésért adjanak a papnak 4 és keresztelésért 3 sustákat. A szegénysorsú kereszt-apa csak 10 pénzt fizessen.

A mely ház mennyekző alkalmával a szegényeket meg akarja vendégelni, ott terítsék meg az asztalt és rakják meg azt étkekkel addig, a míg a násznép a templomban lesz; a mádágh¹⁾ után a pap kap 1 magyar forintot.

Ha elsőrendhez tartozó ember hal el, a temetésért kap a pap 2 magyar forintot, a másodrendüért adnak 4 és a harmadrendüért 2 sustákat. Az ifjakkak sírásási díjban adjanak az elsőrendüért 3 horgost²⁾, a másodrendüért 2 horgost és a harmadrendüért 1 horgost; de keszkenőt nem szabad venni³⁾. Ha más társaság is segédkezne a sír-ásásnál, akkor ennek adassék a keszkenő. Abban az esetben, ha sír-ásás alkalmával az ifjak nem lennének otthon⁴⁾, akkor a többi társaságok ássanak sírt, de a díjt felezzék meg az ifjakkal.

A beavatás⁵⁾ után kap a pap az elsőrendütől 8 magyar forintot, a másodrendütől 6 és a harmadrendütől 4 magyar forintot.

A jegyváltáskor felmerülő költségek fedezéséhez hozzájárul az elsőrendhez tartozó ifjú 8, a másodrendhez tartozó 4 és a harmadrendhez tartozó 2 magyar forinttal; önkényt adhat bárki többet is.

¹⁾ Mennyekző napján a szegények számára terített asztal neveztetett „mádách“-nak (*индѣ мѣдѣнѣмъ бѣдѣмъ цѣмѣмъ ахлѣпѣмъ ахлѣпѣмъ, индѣнѣмъ*).

²⁾ Horgos: pénznem.

³⁾ *Лѣлѣхъ зѣ ѣлѣнѣмъ*: láléch eshi genáh.

⁴⁾ Hanem vásárban.

⁵⁾ *Рѣшѣнѣмъ*: khárászunkh (40 nap eltelte után tartandó ünnepe).

A szattyán készítő tímár-társaság szolgálatot tegyen a völegény mellett, míg ez a menyekzőről haza jön.

A völegény ne vezesse karon a templomba a menyasszonyt, hanem ő menjen a férfiakkal és a menyasszony az asszonyokkal. A templomban a völegény és menyasszony le ne üljön; a menyasszony homlokát ne csókolják meg, hanem csak szerencsét kívánjanak neki. Estve a vendégség alkalmával a völegény le ne üljön az asszonyok asztalához, hanem vőféli szolgálatot tegyen.

Csak meghatározott számú vendéget hívjanak a menyekzőre; de a lakomából a meg nem hívottak is részülhetnek. Ezek számára külön asztalt terítsenek; az asztalrendező ¹⁾ az ifjakkal küldözzgessen ezen ételekből; az elsőrendhez tartozó ifjú e szolgálatért kapjon 4 és a másodrendű 3 sustágot. A völegénynek, ki most „király“-nak²⁾ neveztetik, ezt ne mondják meg sem kint azt útczán, sem menyekző alatt, sem az asztal tartama alatt.

Intézkedés a kenyérsütés- és szövésről. Mindenki lisztjét maga szítálja meg és süsse meg a kenyerét.

A völegény ruhájának megáldásáért a násznagy fizessen 3 sustágot.

Menyekző alatt 8 keszkenőnél több ne legyen; ebből adjanak hármat a násznagynak, egyet a völegénynek, hármat a völegény apjának vagy testvérének (ezek után kioszthatják a kendőket, a kik közt akarják) és egyet a tímár-társulat czéhmesterének. Ha másfelé mennek menyekzőre, akkor mindenkinek adjanak kendőt, még a hívogatóknak is.

Menyekzőre 18 párnál többet nem szabad hini; 6 párt hívjon a násznagy, 6 párt a völegény és 6 párt a menyasszony. Ha más helyről hoznak menyasszonyt, akkor 9 párt hívjon a násznagy és 9 párt a völegény.

A vőfelek lakomáján jelen legyen a násznagy is 3 pár emberrel (ezek közt legyen a menyasszony apja két legjobb barátjával).

¹⁾ *Убоиуиуиуи инт,ру*: széghászín deré.

²⁾ *Вуоуиуиуи*: thákávor.

A rókát (bőr) az a bíró kapja, a hovavaló a leány, és a kendőt az a czéhmester, a hol a menyekző tartatik.

Esküvő után tartandó lakoma alatt minden vendég elejébe külön pohár tétessék.

A völegény, menyekző előtt, a násznagygyal, pappal, a vátáival¹) és más társaival (összesen tizenkét személy) menjen a borbélyhoz borotválkozni; azután menjenek el mind a tizenketten fürdeni; valamint a borotválásért, úgy a fürdésért járó díjt is (egy-egy magyar frt) a násznagy fizesse.

Ha tűz ütne ki valamely háznál, úgy tartózik minden ház egy-egy embert kártyussal vagy cseberrel kiküldeni az oltáshoz; az, ki ez ellen vét, 12 magyar forint büntetést fizet.

Tartozik mindenki telkét bekeríteni, hogy a szomszéd kárt ne szenvedjen.“ (Eredeti örmény kéziratból).

2. Fejezet. Szamosújvár hatósági rendeleteiből.

A)

1. Nem szabad sem kis, sem nagy asztalt küldeni a völegénynek (*նշ մեծ ոչ սիգաթիկ սեղանն խրկելու* vécsh miédz, vécsh bizdig széghán chêrgelu), sem a völegény ne küldjön a menyasszonynak asztalt; hanem a ki meg akarja ajándékozni a völegényt, hívja a házához és vendégelje meg; megajándékozhatja 100 arannyal is.

2. Zsebkendőt paszománttal (*լիլալուսնն* gilábdon) köríteni nem szabad, hogy azt jegyváltáskor a násznagynak, vagy a völegény embereinek adják; völegényi inget sem szabad sem csinálni, sem adni, sem himzeni (*սուշխոլու* náscholu). A ki ezen tilalom ellenére himzene, azt a városból kiűzik; az ajándékozó (*մզտոլու* dévoghê) 40 arany büntetést fizet és a himzett tárgyat, legyen az zsebkendő, ing . . — ha megtalálják, tűzbe dobják és az ajándékozót megbüntetik.

3. A kelengye (dsehez) tárgyait ezentúl nem szabad paszománttal (aranyzállal) himezni, de még egyéb tárgyat sem, mit az úrnő (*սիբու* bikhá) visel; azt, a mi már kész,

¹ *վատի*: vátáh (alczéhmester).

vagy rég óta már megvan (*zhu unud* hin áradz) — elviselhetik; de újat se ne csináljanak, se ne himezzenek. Az előbbi pont szerint a himző a városból küzetik, és a viselő 40 arannyal büntetetik.

4. Mostantól fogva nem szabad — a tanácsosokon kívül — begyes ruhát viselni (*huzúút, pnd' saqutun* gusánerov hákuszt); de az viselhet, ki 50 magy. frt adót fizet, továbbá viselhetnek a társulatok elnökei (*uunpuna* szárészta). Ha valaki tanácsosnak fia, vagy fivére is, akkor sem viselhet, ha nem fizet 50 frt adót. A bíró, a tanácsosok és azon polgárok, kik 50 frt adót fizetnek, fiaik számára nem csináltathatnak begyes ruhát, míg völegények nem lesznek. A régi ruhát bárki is elviselheti. Büntetés 40 arany.

5. Annak, ki 50 frt adót fizet, neje vagy leánya nem viselhet kapcsokat (*uunhúquúhú* pátinkáner, ezüst-arany) sem selyem-harisnyát, sem selyemmel kivarrt csizmát, hanem csak szattyán-bőr-csizmát; a ki ez ellen vét — legyen az a leány, menyasszony — a bírónak, vagy valamely tanácsosnak leánya is — annak a város-szolgák lehuzzák lábáról — a csizmát; büntetés 40 arany.

6. A vőfelek lakomájára asztalt ne vigyenek a völegény házához se a násznagy, se a komák.

7. Midőn a halottat temetni viszik, arcza ne legyen nyitott (*huhug pug z' uunhú* erészé páczh cshi dánin), hanem tegyék reá a koporsó-fedelet és úgy vigyék.

8. Valamint a nős, úgy a nőtelen férfi paszomántos ruhát csak akkor viselhet, ha 50 frt adót fizet. A gyermek vagy ifjú ruhájára ne tegyenek paszomántot, míg el nem éri a völegényi időt. (Vár. lev. 1741, ápr. 12. „Örmény prot. II. köt. 276 lap.)

B)

Se nagy, se kis asztalt küldeni nem szabad; azért se a völegény menyasszonyának, se a menyasszony völegényének asztalt nem küldhet. Hanem, ha szereti az após vejét, akkor hívja azt házához és ajándékozza meg — ha úgy akarja — 100 arannyal is; hívja aráját házához és adjon neki ajándékban annyit, mennyit akar.

(Vár. lev. 1741 év ápr. 14-én hozott városi határozatokból, 2 pont).

C)

12. Ezután azt a szokást, hogy menyekző után a násznagy és násznagynő (a rendeletben *սանթըրները* : szánémernéré; irodalmi nyelven: *սանահայր, սանամայր* : szánáhájr, szánámájr) az újpárt (újházások, *սղահ հարսները* : dégháh hársznéré) házukhoz hívták és őket ott megvendégelték, megajándékozták (*պաշխըշած էղիլին* : báschésádz eghilin) — nem szabad gyakorolni. A násznagypár ezután sem zsebkendőt (*լալեխ* : láléch), sem pénzt (*պան* : bán), sem egyéb tárgyat (*օզղահ քան* : ozgáh pán) ajándékba az újpárnak nem adhat.

13. A (nőtelen) fiatalok (*ղարձսերը* : gédredsniéré) ezután ne menjenek a menyegző elébe (*հարսնվորացը դիմաց* : hárszênvoráczhê tímáczh), se haza ne kísérik azt. Húsvétkor ne járjanak „Mi atyánk“-ot mondani; de már karácsonkor — a kik akarnak — járhatnak kántálni, úgy szintén a kántorok (*տիրացուներ* : diráczhunér) is. A gyermekek sem húsvétkor, sem karácsonykor nem járhatnak „kántálni“ (*ստեղծի սուլու* : ávédisz ászelu : üdvözletet mondani).

14. Menyegző vagy vendégség alkalmával, továbbá karácson, húsvétkor vagy más nagy napokon a cigányoknak nem szabad „kántálni“, vagy éjjeli zenét adni.

15. A hozomány dolgát igazítsa el minden városi polgár vagy jegyváltás alkalmával, vagy legalább menyekző előtt, de ne a menyekző ideje alatt (*փրստիլն ժամանակը* : phészágín zsámánágé).

16. Menyekző alkalmával az első rendhez tartozó gazda hívhat lakodalomra 12 párt, a menyasszony részéről is hívhatnak 12 párt; a násznagy vihet magával még egy személyt (*հոփ* : hoki, lélek). De azért a rokonokkal együtt 26 párnál többen nem ülhetnek asztalhoz — a papokon, a „consiliarius“-on, az egyházi főgondnokon, a főbíron és az idegeneken kívül. A második osztályhoz tartozó völegény mindkét részről — a násznagy-párral együtt — csak 18 párt és az a völegény, ki a harmadik

rendhez tartozik, a násznagypárral együtt csak 12 párt hívhat meg lakodalomra. A vőfelek (*odénvéraczhé*: *odénvéraczhé*) számára külön asztalt ne terítsenek, hanem azok lábön álljanak a lakoma végeig. Lakodalmak vagy más vendégség alatt senki, se serleget (*phárcs*: *phárcs*), se poharat (*qawufi*: kávé) földhöz ne üssen, se ne törjön (*qeshin*: *qeshin* u *ocsh godrin*) az alább irt büntetés (*dsurum*: *dsurum*) terhe alatt.

17. Násznagyot keresni csak maga egyedül (*mene*: *mene*) a völegény, atyjának vagy fivérének vagy valamely közeli barátjának (*modigi*: *modigi*) kíséretében mehet; ott kérje fel a násznagyot, de nem maradhat ott ebéden (*haczhi*: *haczhi*, *kenyérre*).

18. Jegyváltásra a völegény egy papot, négy személyt és barátjai közül legfőlebb még egy-két személyt vegyen; mindössze kivüle haton legyenek a völegény részéről. Nagyon nagy (*miédz-miédz*: *miédz-miédz*) lakomát ne adjanak akkor sem, midőn a völegényt „házába bevezetik“ (*dun chothelun*: *dun chothelun* zsámánagé, midőn „introdukálják), hanem a gazda vigyen ilyen alkalommal a papon kívül még 4 személyt . . .

19. A siratón és a nagy lakomán (lakodalom) kívül (*hinatronkhen*: *hinatronkhen* u *miédz hárgen*) nem szabad más vendégségeket csinálni. A vőfelek részére csak menyekző előtt egy nappal előbb szabad asztalt (vendégséget) adni, melyből azonban csak azon vőfelek vehetnek részt, kik tényleg szolgálatot is tesznek (*gu ás-chádin*: *gu ás-chádin*). A fiatalok a borotválkozás napján ne menjenek a menyasszonyhoz, hogy ezt üdvözljék „Szerencsés vagy, hogy fejkötő alá kerülsz.“ — „Örvendj, hogy az asszonyok sorába kerülsz.“ A násznagy se menjen az nap oda vendégeskedés (*hárgévelu*: *hárgévelu*) céljából. Eddig szokásban volt, hogy menyekző napján az ifjak társulata (*gedrédnsniére*: *gedrédnsniére* brásztávájov) elment a völegény és menyasszony házához, hogy üdvözljék az arát (szerencsés férjhezmeneteleért). Mostantól maradjon el ez a szokás.

20. Zsebkendőt — de ez selyemből való legyen — csak a völegénynek adjanak; másnak senkinek sem, tehát sem a papnak (derder), sem a násznagynak.

22. Siratót (հիստորոծը: hinátronkh, nőablás) ezután csak férfiak tarthatnak (de ezek is idegen férfit magukkal nem vihetnek). A hináthronkhot lehetőleg nappal tartsák, úgy hogy az féléjszakáig véget érjen (մինչև 4, 5 քռչես մերջ Իսայ: mincsjhév gesz khésér véres ilá).

23. Más vendégségeket, úgy a lakodalmakat is éjfél 12 óráig be kell fejezni; ezentúl se ember, se zene (լաւութ: látuth, hegedű) ne találtassék (az utcán), hanem mindenki (ամէն մէկը: ámen megè) térjen nyugalomra (հանգրգողութեան էրթայ: hángészttutheán ertháh).

24. Ezután egyáltalában nem szabad sem a völegénytől a menyasszonynak, sem a menyasszonytól a völegénynek sem nagy, sem kis asztalt küldeni. De részletet (nászib) se küldjenek semmi alkalommal sem, tehát se húsvét, se karácsonykor, sem más alkalommal; újévkor ne csak a völegénynek, de sőt a legközelebbi rokonoknak se küldjenek aszalványokat (տոշտղէն: jémseghen, gyümölcs-félék).

25. Eltiltja a tekintetes város, hogy ezután se a násznagy, se a völegény fivérei ne adhassanak „bernát“ (պէճես: menyasszonyi ajándék) a menyasszonynak menyekző alkalmával; hanem adjon a menyasszony apja leányának „berna“-képen annyit, mennyit vagyoni állása megenged (սոս կարողութեանը: észd gároghutheáné) és ezt foglalja írásba (զրոտկերին կարոր: kérorenkhin gárkhé), ugyszintén a völegény szülei is adják ki fiok részét, de ne nyilvánosan (հաթէ քուպիթէ ջիտան: háthe publice eshidán).

(26, 27, 28 és 29 a „Monográfiá“-ban más helyütt már fel van használva [a 26: idegenek szállásadása; 27: munkátlan emberek; 28: koczka, kártya-játék a korcsmákban; 29: a betelepülők megvizsgálása]).

30. Midőn jegyváltás után a völegény apósa (անկեր: ánier) házához megy atyúlbátyja (vagy anyúlöcscse: հորսերսը == հորսը: horáhpár = hopár) vagy bármely rokona (ազգական: ázkágán) vezetése mellett, akár kísérte őt a társulat (պրատակայով: brásztávájov), vagy nem kísérte

(*արսւնց արսւնդարայր*: áránchz brásztáváji), nem adhat sem zsebkendőt, sem egyebet ajándékba; de menyekző után egy hétre az após vezét ennek anyjával és fivérével együtt meghívhatja házához (meghívhat ekkor még másokat is, a kiket csak akar: *գիտի որ կամէնայ*: ézvov or gámenáh) és ekkor a „*շարքընեա*“ ideje alatt tehetségéhez képest megajándékozhatja (*գաւշիքշէտն*: bás-chéselu).

32. A menyekző alkalmával kalácsot küldeni még a legközelebbi barátnak sem szabad.

(33: temetkezés. Felhasználtam a „temetés“-nél).

(34: marhát a határra kiengedni nem szabad. Felhasználtam a „Monográfiá“-ban).

35 Fegyvert a városban — szükség nélkül — ne süssen ki senki, se nappal, se éjjel, se menyekző alkalmával. Éjjel a városban szánkázni — kiabálva — ordítva: *կանչէլէլնը օշ ուսգիթո*: gáncshelené ocsch réknit) nem szabad.

(36: keresztelés. Felhasználtam a keresztelés című fejezetnél).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Bartha Miklós az örményekről. Legkivalóbb publicista-írónk a „Magyarország“-ban (1903. ján. 11. 10 szám) közzétett vezércikkében, melynek „Kazár bevándorlás“ címet adott, a többek között ezeket mondja: „Az örmények bevándorlása óta tömeges megtelepülés hazánkban nem volt. Fajunkra, nemzetünkre, hazánkra Istenáldását képezte az örmény bevándorlás. Izomerős, értelmes, hazafias, munkás polgárokkal szaporodott meg hazánk. Vagyont, jó erkölcsöt hoztak magukkal; itt szaporították vagyonukat és színültig magyarokká lettek.“

Tizezer koronás adomány. Még a mult év nov. havában értesítette a belügyminiszter Szamosújvár város közönségét, hogy a gróf Karátsonyi Guidó-féle jótékonycélú és a belügyminiszterium kezelése alatt álló alapítvány kamatjövödelmét gróf Karátsonyi Aladár és gróf Karátsonyi Jenő országgyűlési képviselők nagylelkű ajánlatára az 1902. évre Szamosújvár városának fogja kiutalni. A 10.000 korona összegre terjedő adomány természetesen jótékonycélú, illetőleg humanus jellegű intézmények istápolására

fordítható; minek folytán a városi tanács a nemeslelkű adakozók intenczióinak megfelelőleg, a XIX. század elején Szamosújvárt létesített s ma is fennálló Karátsonyi-féle menház elaggott szegényeinek segélyezésére fogja az adományt felhasználni. Szóba jött ez a dolog a városi közgyűlésen is, melyen a polgármester és a városi tanács indítványára a közgyűlés egyhangúlag elhatározta, hogy a nagylelkű adományért, — melyet évenként 2000 koronás részletekben kap meg a város, — hálás köszönetet mond a város gróf Karátsonyi Aladár és Jenő országgyűlési képviselőknek, és úgy nekik, mint a belügyminiszternek, üdvözlő feliratban fogja háláját tolmácsolni a szép és nemes cselekedet alkalmából. A gróf Karátsonyi Aladárhoz intézett köszönő-irat így szól:

„Méltóságos gróf úr! Mélyen tisztelt országgyűlési képviselők! Hálás köszönettel vettük Méltóságodnak azon szives és jóakaró buzdítását, hogy néhai édes atyja: gróf Karátsonyi Guidó, a nagy emberbarát által Rudolf korona-herczeg születése alkalmából tett 100.000 frtos alapítvány kamataiból Szamosújvár város céljaira belügyminiszter úr Ó Nagyméltóságától 10.000 koronát kérelmezzünk. — Tanácsunk hálás elismeréssel eltelve Méltóságodnak humánus és nagylelkű intencziója iránt, örömmel ragadjuk meg az alkalmat s kérést intézünk belügyminiszter úr Ó Nagyméltóságához, ki jótékonycélul a Karátsonyi Emánuel által a múlt század elején alapított intézetet jelölte meg. Méltóságodnak nagybecsű pártfogása s ajánlata folytán kérésünket siker koronázta s azt belügyminiszter úr teljesítette s az intézet alapítókéjének gyarapítására 10.000 koronát, évi 2000 koronás részletekben 119370—1902. számú intézkedésével ki is utalt. — Tanácsunk az ügyet a városi képviselő-testület elé terjesztvén, a városi közönség decz. 20-án tartott közgyűlésében hálás köszönetet és elismerést nyilvánított Méltóságodnak azon nemes tetteért és nagybecsű pártfogásáért, melynek eredményében, az intézet jótékony működését fokozni s több elaggott szegénynek könnyeit felszárítani alkalmá nyílt. — Midőn a képviselő-testület hálás köszönetét Méltóságod becses tudomására juttatni szerencsénk van: tisztelettel kérjük Méltóságodat, hogy városunkat és annak intézményeit tanúsított jóindulatában jövőre is megtartani és részletetni méltóztassék. 1902 decz. 29. hazafias tisztelettel: Szamosújvár szab. kir. város tanácsa.“ — Csekély változtatással ugyanez a felirat ment fel gróf Karátsonyi Jenőhöz és megfelelő módosítással a belügyminiszterhez („Szamosújvári Közlöny“).

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

„Szamosújvári Közlöny“ cím alatt társadalmi és közművelődési hetilapot indított meg a folyó év elején dr. Bánya i Elemér, lapunk munkatársa. Ez a lap tartalmas, változatos, szóval: jó lap. Az eddig megjelent számaiból ítélve, igazán elmondhatjuk, hogy egyike a vidéken megjelenő legjobb heti lapoknak. A szerkesztőnek,

ki hosszabb ideig volt a kolozsvári lapok belmunkatársa, van gyakorlata a lapszerkesztés terén. „A közönséghez“ intézett be-
köszöntőjében a többek között ezeket mondja: „Kis igényű ez a
vállalkozás, szűk határok közt fog lefolyni életem s éppen azért
hivatása sem lehet más, minthogy hű tükre legyen annak az életnek,
melynek talajából táplálkozik . . . Mindaddig, a míg érvényesülni
fog működésünkben a komolyság, a jóakarát, a tisztességes inten-
ciók és a közdolgok iránt való pártatlan érdeklődés, mellettünk
lesz a jog is, hogy működésünket mindenkor zavartalanul végez-
hessük . . . Az lesz tehát a mi törekvésünk, hogy érvényt szerezzünk
mindazon elveknek, melyek a jó és hasznos munkálkodás lehetőségét
a mi kis körünkben elősegítik . . .” Bátran ajánljuk az olvasó
közönség figyelmébe.

A nőnek legszebb erényei. Egy lap erre a kérdésre: „Melyek a nő-
nek hat legszebb erényei?” — pályadíjt tüzött. A férfiak így feleltek
a kérdésre: 1. hűség, 2. takarékoság, 3. jószívűség, 4. rendszeretet,
5. szerénység, 6. áldozatkészség. — Ellenben a nők ezt a feleletet
adták: 1. jószívűség, 2. áldozatkészség, 3. szelidség, 4. rendszeretet,
5. erkölcsösség, 6. jóság.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Az egyiptomi hagymatermés. A makói híres hagymának
nehány év óta erős versenytársa akadt Egyiptomban; a honnan
nagy a kivitel Európába, különösen Triesztbe, sőt Fiuméba is.
Ezért figyelemreméltó az, a mit az alexandriai osztrák-magyar
kereskedelmi kamara jelent a múlt évi hagyma-termésről Egy-
p t o m b a n : „Az épp végét erő hagyma-évad általános meglepetést
keltett azáltal, hogy eleinte igen kevésre becsülték a termést. Mind-
azok, a kik e tekintetben illetékesek, márczius közepén abban a
nézetben voltak, hogy az egész termés alig lesz több 900.000
zsáknál, vagyis messze marad a múlt évi eredmény mögött. Ezt
látszólag igazolta az a körülmény, hogy az első hozatalok tíz napi
késéssel érkeztek és eleinte igen kevésre jelentékenyek. Lassankint
azonban változott a helyzet és június elején már több volt a piacon,
mint a múlt évben. A téves becslés mindazáltal nem befolyásolta
az árakat és az egész forgalom lebonyolítása nyugodt és normalis
volt. A kereslet jó árak mellett élénk volt; a mi bizonyítja,
hogy Európában évről-évre jobban terjed az egyiptomi hagyma.

Szibéria kolonizációja. Szent-Pétervárról írják, hogy az oro-
szok évről-évre növekedő arányokban telepítik be Szibériát, s
míg 1893-ban még csak hatvanegyezer és néhány száz, 1899-ben
már kétszázhuszonegyszerkilencszáznyolcvanegy orosz vándorolt
és települt le az országban! A bevándorlók az első napokban
ingyen lakást, ételmezést és épületfát kapnak; a mezőgazdasági
főlszerelést a kormány részletfizetésre adja.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Becsületrend egy asszonynak. Párisból írják: Mint rendesen újév után, az idén is valóságos rendjel-eső örvendeztette meg a francziákat, kiknek egyetlen vágya, hogy kabátjuk gomblyukába a becsületrend szalagját viselhessék. De ezúttal a hosszú névsorban egy szokatlan kitüntetés is van, a melyről a francia hivatalos lap a következőképpen emlékezik meg: „A becsületrend lovagjává nevezték ki Carlierné asszonyt, a ki 1895-ben Szivászban (Szebászte, Örményország) bátorságával és derék viselkedésével kitüntette magát. Érdekes ennek a kitüntetésnek a története. 1895. novemberében Örményországban keresztényüldözés tört ki. Elhíresztelték, hogy a szultán megengedte a keresztények legyilkolását s irtózatos vérengzés folyt mindenütt, a hol keresztények laktak. Szivászban is, a hol Carlierné asszony férje volt a francia konzul, a fanatizált mohamedánok üldözték a keresztényeket. Carlierné asszony férjével együtt fölfegyverkezve házuk terráaszáról nézte a pusztítást s a mint az asszony látta, hogy néhány menekülő keresztényt üldöznek a mohamedánok, vállához kapta fegyverét és közébe lőtt a feldühödtt csordának, nem gondolva avval, hogy az elvadult népség esetleg ellene is törhet, bár addig, a míg nem ártotta magát a küzdelemben, férjével együtt biztonságban volt a francia lobogó alatt. A mikor a mohamedánok fölgyújtották egy keresztény-párti török házát, Carlierné asszony maga segített oltani és a ház lakóit saját házába fogadta és ott ápolta. Teljes fél esztendeig bátran és önfeláldozóan teljesítette kötelességét férje oldalán s csak 1896. júliusában gondolt arra, hogy visszatérjen Európába. Az elpusztított, legyilkolt keresztények holttestével borított vidéken át Konstantinápolyba ment s onnan Franciaországba utazott. Férjét, a szivászi konzult, rögtön hazaérkezése után a becsületrend lovagjává nevezték ki s ezt a kitüntetést most felesége is megkapta.

Örmények Persiában. Pressensé képviselő levelet irt Delcassé francia külügyminiszternek, a melyben arról értesíti, hogy több ezer örmény Persiába készül kivándorolni a kurdok üldözése miatt. Azért kéri Delcassét, hogy ezt a tervet a perzsa sáhnál támogassa és utasítsa a francia konsuli ügyvivőket, hogy a kivándorlóknak segítségükre legyenek. Azonkívül Pressensé az Aurore-ban gyűjtést indít ennek a tervnek az előmozdítására, a mely célra egy örménybarát már 5000 frankot bocsátott rendelkezésére.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ-TULAJDONOS: SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁRT, TODORÁN ENDRE „AURORA” KÖNYVNYOMDÁJA.

Nákó Kálmán gróf. Nagy-Szent-Miklósról jelentik, hogy Nákó Kálmán gróf, a főrendiház tagja, rövid szenvedés után meghalt decz. 31-én Abbaziában. Az elhunyt főúr élénk részt vett — hosszú életében — a közéletben; volt országos képviselő is s különösen a közigazgatási téren munkálkodott hasznosan az ország javára. Halála őszinte részvétet keltett az országban. Nákó Kálmán gróf 1822. febr. 22-én született. Már nagyatyja az örmény Kristóf gróf, a ki Macedoniából vándorolt be Magyarországra, sokat fáradozott a hazai mezőgazdaság fölvirágzásán. Nagy-szent-miklósi uradalmában 1799-ben földmives iskolát alapított, a mely a múlt század közepéig fennállott, de az úrbéri átalakítás folytán megszűnt. Kálmán gróf 1864-ben új életre keltette az iskolát, a melyet gazdag javadalmazással látott el. 1842-ben feleségül vette az örmény dobokai Gyertyánffy Bertát, a ki mint elismert zongoraművész nő különösen kitűnt azon a hangversenyen, melyet a főrangú műkedvelők rendeztek a horvátországi éhínség enyhítésére. Nákóné kitűnően festett is, különösen a magyar nemzeti típusok rajzában remekelt. Egyik képe a bécsi műtörténelmi muzeumban van. Nákó Kálmán csak felesége halála után 1882-ben lépett a közpályára. Az ő érdeme főleg, hogy az „Aranka”-csatorna-társulat megalakult, mely Torontálban a maga nemében úttörő volt. Nagy-Szent-Miklóson felesége emlékezetére negyven ágyas kórházat alapított. Pusztá-Pogrányon száz tanulóra minta-iskolát létesített. Nagy-szent-miklósi birtoka a magyar alföld mintagazdaságai közt kiváló helyet foglal el. 1850-ben kamarási méltóságot kapott. A főrendiháznak már 1861-ben tagja volt s jelenleg is az volt a census alapján. 1887-től 1901-ig országgyűlési képviselő volt s mind a képviselőházban, mind a delegációban több ízben szerepelt, mint korelnök. Híres lovas és vadász volt s a sportért lelkesedett. — Itt megemlíttük azt, hogy a hazai örmény családok között most két grófi (Karátsonyi és Nákó) és egy bárói (Dániel Ernő) család van. Az elhunyt főúrról a „Pesti Hírlap” ezeket mondja: „Gróf Nákó Kálmán egyike volt a magyar főúri világ azon nagy alakjainak, a kik rang, állás, vagyon, felekezetre való tekintet nélkül, az igaz embert kutatják az emberben és barátokat szereznek maguknak a társadalom minden rétegében és a mikor az ilyen ember meghal, úgy érzi az emberiség, hogy a szeretet templomában ismét egy hatalmas oszlop dőlt ki. — Nem tartozott az ország szereplő nagy emberei közé, a kik a politikában az egeket ostromolják, hanem vagyonát, műveltségét, összeköttetéseit szüntelenül arra használta fel, hogy hazájának, a magyar kulturának és embertársainak szolgáljon. Mint képviselő fizetését a kerülete székhelyén létesítendő polgári iskola alapjára fordította, a melynek telket és más erkölcsi és anyagi támogatást nyújtott. Ezzel a nemzetiségi vidéken a magyar nyelvnek valóságos védbástyát emelt, terjesztésének pedig módot és eszközt teremtett. Nagy áldozatokkal támogatta a néhai atyja által létesített nagy-szent-miklósi gazdasági iskolát és így módot nyújtott a főleg mezőgazdasággal foglalkozó lakosságnak arra, hogy magát szakszerűleg készítse elő a földművelésre. Létesítette a beteg és sinlódó emberek számára néhai neje emlékére a nagy-szent-miklósi Berta-kórházat, a mely az ő és unokája: gróf Nákó Sándor áldozatkészsége folytán már százsámra fogadja magában a vagyontalan sinlódókat. Holttestét ján. 3-án helyezték el a nagy-szent-miklósi templomban levő családi sírboltba örök nyugalomra. A családot vigasztalja a közrészvétel, a gyászolók nagy tömegét pedig az, hogy az öreg úr nagy eregyeit

és nemes tulajdonait unokája: gróf Nákó Sándor örökölte, a kiben az elhunyt egyénisége folytatást nyer, tetterő és duzzadó munkakedvvel gyarapítva.

SZAMOSÚJVÁRI HIRADÓ.

— Egy mívelt, jólelkű, adakozó úrnőt ragadott ki a halál az élők sorából. Papp Antalné, Molnár Matild, ki édes nővére volt néhai dr. Molnár Antalnak, sokáig betegeskedett, míg végre újév napján megszűnt élni. Sok szép tulajdonsággal áldotta meg az Isten boldogultat; de talán legnagyobb erénye az volt, mely más nőben is tudják tisztelni, becsülni az erényt. Anya leányát, nővér nővérét annyira nem becsüli, mint becsülte Molnár Matild sógornőjét: Kerekes Emiliát. Majdnem közmondássá vált az emberek között ez a szólam, hogy: „Két nő egy fedél alatt sokáig el nem él.“ Ez a két kiváló nő megmutatta, hogy még ezen igazság alól is vannak egyes kivételek: ők több mint harmincz évig együtt éltek — a legnagyobb egyetértésben, és egyértelműleg vezették ennek a népes, de derék, országszerte ismert vagyonos Papp-családnak példányszerű háztartását. Soha közöttük legkisebb kellemetlenség, vagy szóváltás nem fordult elő. Míg a férfiak a sűrű vásárokat járták (mert nagy kereskedést űznek marhával is!), vagy Budapestre, Bécsbe mentek, addig a két asszony a roppant sok ágas-bogos házi teendőkhöz kívül, még a jóságok igazgatására is kiterjesztették figyelmüket. Nyáronként egyik rendszeren itthon maradt és a másik kiment valamelyik jóságra . . . és csak betakarítás után került ismét haza. Megosztatlan a vagyon; a testvérek (egynek kivételével) mind együtt laknak. Meg van határozva mindenkinek a teendője. A testvérek minden teendőt előbb egymás közt megbeszélnek. A gyermekek nagy tiszteletben tartják a családfőket. Csak két testvér nős és ime a Gondviselés egyiket: Antalt, a legnagyobb testvért megosztotta drága nejétől. És így ezután a nagy család összes házi teendői a ritka jólelkű, olvasott Kerekes Emília úrnőre nehezednek. Adjon Isten erőt, egészséget ennek az adakozó jó asszonynak, hogy sógornője gyermekeit is fölnevelhesse!

— A város az idén százhusz szekér fát, mit ördöngös-füzesi erdejéből hozatott, oszt ki a szegények között.

— Társalkodó-körünk (kaszinó) 1902. decz. 30-án tartotta meg évről közgyűlését. A tisztikar 1903-ra így alakult. Elnök: Tódory Lukács; igazgató: Bartalis Miklós; titkár: Novák Ferenc; pénztáros: Moldován Simon; könyvtáros: Fehér Sámuel; gazda: Cheul Tivadar. A választmányba a következő tagok választottak: Ábrahám Zachar, Aján Joachim, Balácsi Czirill, Domonkos Károly, Dömötör János, Duha Kristóf, dr. Gopesa Jakab, Lörintzy Menyhért, Páll Bogdán és Voith Gergely.

— Szamosújvár városa a Désen felállítandó Kossuth-szoborra száz koronát szavazott meg.

— Tavasszal hozzákezdenek a járásbirósági új épülethez. A tervrajzot és a szükséges okmányokat a dési kir. törvényszék már átküldötte a városi tanácshoz, hogy azok alapján kieszközölje az engedélyt az építkezéshez. Az épület összes költsége 121144 koronában van előirányozva. Az új épület egy emeletes és 30 méter széles lesz. A gymnasiummal majdnem szemben fog épülni.

— Vármegeyénk alispánja: dr. Torma Miklós, Moldován Simon városi pénztárosnak és Bándy Béla pénztári ellenőrnek a számadások szerkesztésében felmutatott lelkiismeretes és pontos munkájukért elismerését nyilvánította.